

DOI <https://doi.org/10.32405/2308-3778-2025-29-1-97-106>
УДК 37.015.31:17.022.1]-057.874"465*14/1837"(477-192.6)
ORCID ID <https://orcid.org/0000-0001-9561-8097>

Олена Дишкант,
кандидат психологічних наук, доцент,
Інститут проблем виховання НАПН України,
м. Київ

СУЧАСНІ УЯВЛЕННЯ ПЕДАГОГІВ УКРАЇНИ ЩОДО ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНОЇ ЄДНОСТІ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ

Анотація. В статті проведений аналіз наукових досліджень з питань формування цінностей та їх впливу на життєдіяльність людини. Визначено, що засвоєні і присвоєні цінності стають рушійною силою особистості, визначають поведінку, спосіб реагування на довколишні події, та впливають на формування певних рис характеру. Визначено, що механізм формування цінностей та ціннісної єдності учнівської молоді в умовах тривалого стресу та невизначеності вивчений недостатньо, але має високу актуальність саме в сучасних умовах, коли всі учасники навчального процесу перебувають в умовах постійної загрози життю і здоров'ю. На думку вчених на формування цінностей підростаючого покоління істотно впливає соціальне оточення, особливо важливі дорослі, з якими учнівська молодь має постійний контакт.

Тому метою нашої статті є висвітлення результатів опитування дорослих учасників навчального процесу щодо їх уявлень з питань формування ціннісної єдності та визначення напрямку подальших досліджень для розроблення механізмів формування ціннісної єдності підростаючих українців в умовах сьогодення.

В дослідженні використані теоретичні (аналіз, синтез, порівняння, узагальнення і т.д.) та емпіричні (опитування, інтерв'ю, бесіди) методи дослідження. Загалом в опитуванні взяли участь 13216 учасників навчального процесу, а саме батьки, педагоги, вихователі, лідери-координатори дитячих громадських об'єднань.

В статті наведені результати вивчення уявлень дорослих, дотичних до виховання учнівської молоді, щодо цінностей, ціннісної єдності і особливостей їх формування в підростаючого покоління українців.

За результатами опитування визначені перспективи нашого подальшого дослідження. Вони полягають у вивченні уявлень учнівської молоді щодо власних цінностей та ціннісної єдності, їх порівняння з уявленнями дорослих учасників опитування. В підсумку всебічного аналізу результатів опитування плануємо розроблення сучасних практичних форм та методів, які дозволять впливати на формування цінностей та ціннісної єдності учнівської молоді в умовах тривалого стресу.

Ключові слова: тривалий стрес, учасники навчального процесу, учнівська молодь, цінності, ціннісна єдність.

© Олена Дишкант, 2025

Вступ. Питання формування цінностей та їх впливу на поведінку людини цікавить вчених різних наукових напрямків вже тривалий час. В сучасних українських реаліях потребує вивчення і удосконалення механізм формування цінностей та ціннісної єдності учнівської молоді в умовах тривалого стресу та невизначеності, в яких перебувають всі учасники навчального процесу.

Цінності людини є однією з важливих складових її світогляду, тобто власного уявлення про себе, довколишній світ, та про свою взаємодію з довколишнім світом. Цінності визначають особливості соціальної взаємодії з довколишніми, є фільтром сприймання і оцінки оточуючого світу, регулюють поведінку людини.

Засвоєні та присвоєні цінності стають основою відношення до інших людей, до себе, до об'єктів довколишнього світу, що, в свою чергу, впливає на спрямованість особистості, на її установки та поведінку, визначає спосіб реагування на довколишні події. Наявність установки формує ціннісно-емоційну складову відношення до подій та людей («подобається – не подобається», «важливо – не важливо» і т.д.) і, як наслідок, в уявленні особистості відбувається градація вартості (меншої чи більшої цінності) будь якого явища, матеріального чи нематеріального об'єкта, вчинку, риси характеру, тощо.

Мета та завдання. Метою статті є висвітлення результатів опитування батьків, педагогів, вихователів, лідерів-координаторів дитячих громадських об'єднань України, які мають істотний вплив на формування особистості учнівської молоді, щодо їх уявлень з питань формування ціннісної єдності та визначення напрямку подальших досліджень для розробки механізмів формування ціннісної єдності учнівської молоді України в умовах сьогодення.

Методи дослідження. В нашому дослідженні ми використовували наступні методи: теоретичні (аналіз, синтез, порівняння, узагальнення і т.д.) та емпіричні (опитування, інтерв'ю, бесіди). Загалом в опитуванні взяло участь 13216 батьків, педагогів, вихователів, лідерів-координаторів дитячих громадських об'єднань (далі – дорослі).

Результати дослідження.

Зважаючи на особливу важливість впливу оточення на формування цінностей і ціннісних орієнтацій молоді в сучасних складних умовах, нам було важливо вивчити уявлення дорослих, дотичних до виховання, щодо цінностей, ціннісної єдності і особливостей їх формування в підростаючого покоління українців. З цією метою ми провели он-лайн опитування дорослих, які мають істотний вплив на становлення підростаючої особистості та з'ясували їхні уявлення про цінності та ціннісну єдність.

В дослідженні взяло участь 13216 осіб з різних областей України, які висловили своє уявлення про цінності, ціннісну єдність та відзначили характерні особливості сучасної учнівської молоді. Якісний склад учасників опитування представлений на рис. 1.

Результати опитування показали:

- більшість дорослих (34 % опитаних) вважає, що цінність – це складова світогляду людини, її потреб та інтересів (1);
- 19 % визначає цінності як керівні принципи в житті людини (2);
- 16 % вважає, що цінності мотивують людину на досягнення життєвих цілей (3);
- 10 % опитаних говорять про регулятивну функцію цінностей. За допомогою якої відбувається регулювання взаємодії людини з довколишнім світом та іншими людьми (4);

- ще 10 % вважають цінності підґрунтям власних ідеалів та переконань, що впливають на формування характеру (5);
- інші 8 % говорять про те, що цінності є основою формування уявлень людини про себе та довколишній світ (6).

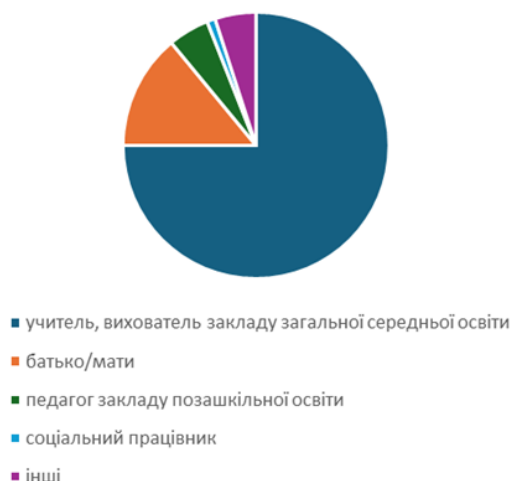


Рис. 1. Якісний склад учасників опитування

На рис. 2 представлено графічні результати опитування щодо розуміння дорослими поняття «цінність».



Рис.2. Уявлення дорослих про поняття «цінність»

Наступне, що ми хотіли з'ясувати під час опитування дорослих, - визначити думку щодо необхідності ціннісної єдності українців.

На питання «Для чого потрібна ціннісна єдність людей?» респонденти відповіли наступним чином: більшість опитаних (70 %) – вважає, що ціннісна єдність потрібна країні для згуртування громадян та досягнення спільних цілей. Дещо менша, але істотна частина дорослих (54 % опитаних) зазначила, що ціннісна єдність необхідна для підтримки і допомоги один одному; 43 % респондентів говорить про те, що злагоджене вирішення проблем можливе саме при наявності ціннісної єдності. Злагоджене вирішення проблем відбувається також завдяки наявності ціннісної єдності (43 % опитаних); 40 % респондентів говорить про кореляцію ціннісної єдності та прогресивного розвитку країни, розвитку культури та взаємодії спільнот; 29 % вважає ціннісну єдність запорукою злагодженої роботи колективу.

Розподіл відповідей на питання «Для чого потрібна ціннісна єдність людей?» показано на рис. 3.



Рис. 3. Уявлення дорослих щодо необхідності ціннісної єдності людей

Нам було цікаво дослідити також уявлення дорослих про особливості прояву ціннісної єдності українців. Вивчаючи їх думку з цього питання, ми отримали наступний розподіл відповідей: в любові до своєї Батьківщини – 77 %, прагненні до свободи та гідності – 72 %, збереженні незалежності і суверенітету України – 65 %, згуртуванні у боротьбі з ворогом – 63 %, волонтерстві та доброчинності – 48 %, прагненні справедливості – 39 %, підтримці та прихистку людей – 34 %, повазі – 22 %, прагненні до волі – 21 %. Також 1 % (118 респондентів) вважає, що ціннісна єдність громадян України ніяк не проявляється.

Результати проведеного опитування представлені на рис. 4.

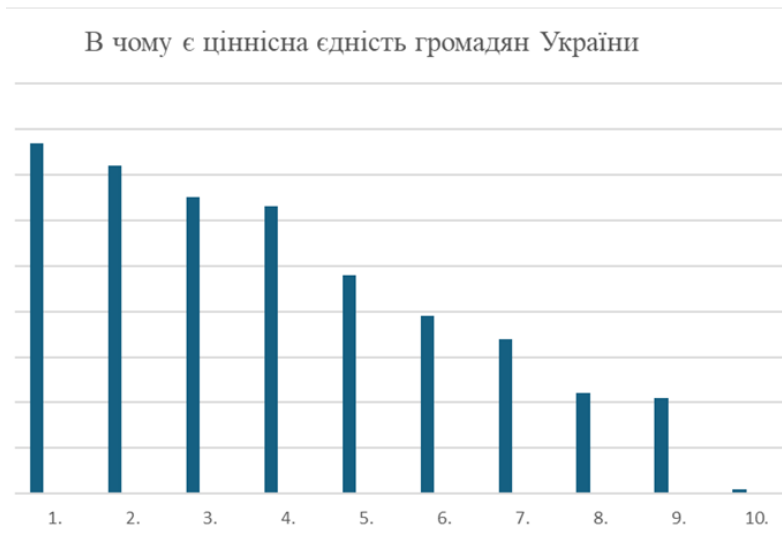


Рис. 4. Особливості прояву ціннісної єдності українців

Виходячи з результатів опитування, більшість дорослих, дотичних до виховання підростаючого покоління України, має схожі уявлення про цінності і ціннісну єдність. Дані уявлення не суперечать результатам наукових пошуків вчених різних галузей знань.

Для побудови ефективного виховного процесу вкрай важливо розуміти особистісні характеристики об'єкту виховання. Тому нам було важливо визначити уявлення респондентів про сучасну учнівську молодь та порівняти його з науковими уявлення про психологічні особливості учнівської молоді 14-18 років. 53 % дорослих вважають характерною рисою учнівської молоді – принизливе ставлення до однолітків, 49 % – низький рівень самоконтролю, 46 % – втрата традиційних моральних цінностей, 46 % – відсутність поваги до інших, 39 % – активна громадянська позиція, 37 % – готовність надати допомогу однокласникам, іншим людям, 36 % – відсутність емпатії до однолітків та старших людей, 30 % – агресивність, 16 % – встановлення жорстких кордонів у спілкуванні з родиною, в колі однолітків. Результати опитування представлені на рис. 5.

Зважаючи на те, що ми проводили опитування стосовно характерних рис учнівської молоді, віком 14-18 років, що відповідає підлітковому та молодшому юнацькому віку, перелічені риси є характерними для представників цього вікового проміжку. Новоутвореннями підліткового віку є почуття дорослості, потреба в самоствердженні, що іноді провокує конфліктні відносини з дорослими, грубість, впертість, через прагнення до самостійності, які дорослі, зазвичай, не схвалюють та не підтримують.

Непостійність та змінюваність інтересів в спілкуванні з однолітками також є характерною в цьому віці та пояснюється активною внутрішньою роботою по осмисленню і переосмисленню довоколишніх подій, примірянню стосунків і вчинків власних та інших людей до вимог моралі.



Рис. 5. Характерні риси учнівської молоді 14-18 років

Також нас цікавило питання, з якими складностями стикаються педагоги у вихованні цінностей учнівської молоді.

Опитування виявило, що найбільшими складностями, з якими стикаються дорослі є відсутність часу на ознайомлення з новітніми розробками у сфері виховання. Це відмітили 24 % опитаних; 19 % вважають, що їм не вистачає практичних форм роботи з виховання ціннісного ставлення до батьків, дорослих, інших людей, 16 % дорослих має потребу в опануванні сучасних форм та методів з виховання цінностей особистості, 14 % – усвідомлює потребу в самоосвіті, вдосконалення власної методичної підготовки, 12 % опитаних вважають за необхідне розроблення практичних форм роботи з виховання ціннісного ставлення до однолітків; 5 % – зазначають, що кількість доступних тематичних вебінарів, тренінгів та інших практичних форм і методів на сьогодні є недостатньою (Рис. 6).



Рис. 6. Складності у вихованні цінностей учнівської молоді

Обговорення. Аналіз сучасної наукової літератури показав, що існують певні розбіжності в уявленнях науковців щодо цінностей та ціннісних орієнтацій особистості.

Так Л. Коберник розмежовує поняття «цінність» та «ціннісні орієнтації», зазначаючи, що цінність – об’єктивна, а ціннісна орієнтація – суб’єктивна, тому процес переходу цінності в ціннісну орієнтацію і є процесом присвоєння індивідом об’єктивних цінностей соціуму. Якщо цінність вважати єдністю естетичного, філософського й етичного значень об’єкта, то її трансформація в ціннісну орієнтацію проходить із залученням не тільки раціоналістичної, але й емоційно-чуттєвої сфери психіки людини [3].

На відміну від цієї наукової думки, С. Матяж та А. Березянська вважають цінність суб’єктивною, підкреслюючи, що цінність однієї людини, іншою може недооцінюватись, або зовсім не вважатися цінністю [7].

І. Бех пропонує компонентну модель сходження зростаючої особистості до духовних цінностей, яка складається з послідовних компонентів:

- когнітивний (пізнавальний) компонент, основною метою якого є усвідомлення змісту і сенсу цінності;
- емоційно – ціннісний компонент, де позитивна емоція поєднується з конкретною цінністю;
- компонент духовного імпульсу, коли «Я бажаю» трансформується в «Я мушу», тобто формується елемент духовної рішучості;
- поведінково – праксичний компонент, під час якого формується готовність втілювати привласнену цінність в практичну сферу;
- самоціннісний компонент, де змістовним центром виступає поняття «самоцінність», тобто ставлення особистості до себе через призму власних цінностей [1].

Д. Подолянчук розглядає цінності, як особистісно-вибіркове ставлення індивіда до матеріальних і духовних цінностей, які на цей час актуальні в суспільстві. Такі цінності формують світогляд людини, через призму якого вона оцінює навколишні події, ситуації і явища [8, 9].

Гупан Н. вважає, що формування цінностей розпочинається з виникнення інтересу. Стійкий інтерес, в свою чергу, впливає на спрямованість особистості, а потім і на емоційно-ціннісне ставлення до об’єктів реальності [7, 10].

Нам імponує думка В. Ганчевої та Т. Лященко, що система особистих цінностей є регулятором поведінки людини, яка сприяє адаптації в соціумі і дозволяє гармонійно в ньому існувати, що робить цінності найважливішим елементом структури особистості [2].

Висновки. Зважаючи на результати досліджень, ми можемо зазначити, що наукові пошуки вчених щодо механізму формування цінностей у підростаючого покоління є

тривалими та ґрунтовними. Незважаючи на велику кількість наукових праць, існують певні суперечності в поглядах науковців, та ряд питань, які досліджені недостатньо.

Спираючись на вищевикладене, ми будемо вважати, що цінності особистості формуються через опанування та присвоєння (чи, навпаки, - заперечення) цінностей соціуму, в якому проходить її розвиток. В процесі становлення індивіда, відбувається пізнання, оцінка та присвоєння/відторгнення суспільних цінностей, що спричиняє формування власних мотивів, потреб, стимулів.

Це стає підґрунтям до створення власних ідеалів та переконань, через призму яких, в свою чергу виникають та набувають автоматизації певні думки, які є основою стійких моделей поведінки і діяльності. Тобто засвоєні і присвоєні цінності набувають функції регулятора діяльності, пізнавальної та соціальної активності особистості.

Перспективами нашого подальшого дослідження ми бачимо вивчення уявлення учнівської молоді України щодо власних цінностей та ціннісної єдності, порівняння їх поглядів з уявленнями дорослих, дотичних до процесу виховання підростаючого покоління. На основі аналізу подібностей та розбіжностей у поглядах дорослих і молоді плануємо розроблення сучасних практичних форм роботи, які б дозволили отримати бажаний результат.

Список використаних джерел

1. Бех І.Д. Особистість у саяві духовності: монографія. Київ - Чернівці: «Букрек», 2021. 244 с.
2. Ганчева В., Лященко Т. Особливості формування ціннісних орієнтацій учнівської молоді. Нові технології навчання: збірник наукових праць. ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти». Київ, 2021. Вип. 95. С. 20-30
3. Кoberник Л. О. Роль та місце ціннісних орієнтацій у формуванні особистості. На ука і освіта. Науково-практичний журнал південного наукового центру АПН України. 2008. № 4-5. С. 28–33.
4. Концепція Нової української школи [Електронний ресурс]. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>
5. Кузнецова О. В., Удалова О. А. Українська родина (навчальна програма спецкурс для студентів усіх спеціальностей та форм навчання). Соціально-педагогічні засади формування громадянської відповідальності у студентів: зб. матер / голова редкол. О. А. Удалова, члени редкол. В. М. Бабич, Ю. В. Івженко, Л. В. Корецька, О. Д. Літвінчук, Н. К. Наумова. Київ, 2019. С. 129–150
6. Кучинська І. О. Громадянське виховання в Україні: минулий досвід та сучасні потреби: навчальний посібник. Кам'янець-Подільський: Видавець ПП Зволейко Д. Г., 2015. 112 с.
7. Матяж С.В., Березянська А.О. Класифікація цінностей та ціннісних орієнтацій особистості. Випуск 213. Том 225 Наукові праці. Соціологія, С. 27 – 30. [Електронний ресурс]. URL: Npchdusoc_2013_225_213_7.pdf
8. Подолянчук Д. С. Ціннісні орієнтації студентської молоді як предмет соціально-психологічного дослідження. Габітус. 2020. № 19. С. 263-270. DOI: <https://doi.org/10.32843/2663-5208.2020.19.46>
9. Подолянчук Д.С. Чинники формування ціннісних орієнтацій студентів, які беруть участь у волонтерському русі. Теорія і практика сучасної психології. 2019. № 1. С. 168–172.
10. Формування ціннісних орієнтирів навчально-виховного процесу у поза шкільних навчальних закладах : монографія / [за ред. В. В. Мачуського]. Київ: ТОВ «Задруга», 2017. 220 с. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/708680>

References

1. Bekh, I. D. (2021). *Osobystist u siaivi dukhovnosti* [Personality in the radiance of spirituality]. Kyiv – Chernivtsi: Bukrek.
2. Hancheva, V., & Liashchenko, T. (2021). Osoblyvosti formuvannia tsinnisnykh oriiientatsii uchnivskoi molodi [Peculiarities of the formation of value orientations of student youth]. *Novi tekhnologii navchannia: zbirnyk naukovykh prats. DNU "Instytut modernizatsii zmistu osvity"*, 95, 20-30.
3. Kobernyk, L. O. (2008). Rol ta mistse tsinnisnykh oriiientatsii u formuvanni osobystosti [The role and place of value orientations in the formation of personality]. *Nauka i osvita. Naukovo-praktychnyi zhurnal pivdennoho naukovoho tsentru APN Ukrainy*, 4-5, 28–33.
4. *Kontseptsiiia Novoi ukrainskoi shkoly* [Concept of the New Ukrainian School]. Retrieved from <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>
5. Kuznietsova, O. V., & Udalova, O. A. (2019). Ukrainska rodyna (navchalna prohrama spetskurs dlia studentiv usikh spetsialnostei ta form navchannia) [Ukrainian family (special course curriculum for students of all specialties and forms of study)]. *Sotsialno-pedahohichni zasady formuvannia hromadianskoi vidpovidalnosti u studentiv* (pp. 129–150). Kyiv.
6. Kuchynska, I. O. (2015). *Hromadianske vykhovannia v Ukraini: mynulyi dosvid ta suchasni potreby* [Civic education in Ukraine: past experience and modern needs]. Kamianets-Podilskyi: Vydavets PP Zvoleiko D. H.
7. Matiazh, S. V., & Berezianska, A. O. (2013). Klasyfikatsiia tsinnosti ta tsinnisnykh oriiientatsii osobystosti [Classification of values and value orientations of the individual]. *Naukovi pratsi. Sotsiologhiia*, 213(225), 27–30. Retrieved from [Npchdusoc_2013_225_213_7.pdf](https://doi.org/10.32843/2663-5208.2020.19.46)
8. Podolianchuk, D. S. (2020). Tsinnisni oriiientatsii studentskoi molodi yak predmet sotsialno-psykholohichnoho doslidzhennia [Value orientations of student youth as a subject of socio-psychological research]. *Habitus*, 19, 263-270. <https://doi.org/10.32843/2663-5208.2020.19.46>
9. Podolianchuk, D. S. (2019). Chynnyky formuvannia tsinnisnykh oriiientatsii studentiv, yaki berut uchast u volonterskomu rusi [Factors of formation of value orientations of students participating in the volunteer movement]. *Teoriia i praktyka suchasnoi psykholohii*, 1, 168–172.
10. Machuskyi, V. V. (Ed.). (2017). *Formuvannia tsinnisnykh oriiientyryv navchalno-vykhovnoho protsesu u pozashkilnykh navchalnykh zakladakh* [Formation of value orientations of the educational process in out-of-school educational institutions]. Kyiv: TOV "Zadruha". Retrieved from <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/708680>

Olena Dyshkant,

*PhD in Psychology, Associate Professor,
Institute of Problems on Education of the NAES of Ukraine,
Kyiv*

MODERN IDEAS OF TEACHERS OF UKRAINE REGARDING THE FORMATION OF THE VALUE UNITY OF STUDENT YOUTH

Abstract. *The article analyzes scientific research on the formation of values and their impact on human life. It was determined that learned and assigned values become the driving force of an individual, assess behavior, the way of responding to surrounding events, and influence the formation of certain character traits. It was determined that the mechanism of the formation of values and value unity among student youth in conditions of long-term stress and uncertainty has not been sufficiently studied, yet it is highly relevant, especially in modern conditions, when all participants in the educational process are under constant threat to life and health. According to scientists, the formation of the values of the younger generation is significantly influenced by the social environment, especially important adults, with whom students have constant contact.*

Therefore, the purpose of our article is to highlight the results of a survey of adult participants in the educational process regarding their ideas on the formation of value unity and to determine the direction of

further research for the development of mechanisms for the formation of value unity of growing Ukrainians in today's conditions.

The research uses theoretical (analysis, synthesis, comparison, generalization, etc.) and empirical (surveys, interviews, conversations) research methods. In total, 13,216 participants of the educational process took part in the survey, namely parents, teachers, educators, and leaders-coordinators of children's public associations.

The article presents the results of a study of adults' ideas on the education of school youth, focusing on values, value unity, and the peculiarities of their formation in the younger generation of Ukrainians.

Based on the survey results, the prospects for our further research are determined. They consist of studying schoolchildren's ideas about their own values and value unity, and comparing them with those of adult survey participants. As a result of a comprehensive analysis of survey results, we plan to develop modern, practical forms and methods that will enable us to influence the formation of values and the unity of values among school youth in conditions of prolonged stress.

Keywords: *prolonged stress, participants in the educational process, student youth, values, value unity.*

Стаття надійшла до редакції: 15.08.2025

Стаття прийнято до редакції: 30.08.2025